

*Creu de
Sant Jordi
2016*

*Revista
de Catalunya*

*Fundada per Antoni Rovira i Virgili
Dirigida per Agustí Pons*

306

Abril · Maig · Juny de 2019

Apropar Luter als llecs

Daniel Giralt-Miracle

ELS ANTECEDENTS

Poc ens podíem imaginar que la celebració dels 500 anys del naixement de la Reforma tindria una repercussió tan gran a casa nostra. Per commemorar aquesta fita s'han organitzat exposicions, conferències i concerts i s'hi han dedicat programes de ràdio i televisió i articles en la premsa escrita, i s'ha aconseguit donar una repercussió inusitada a aquesta efemèride, atesa la nostra tradició històrica dominada per la ignorància o l'animadversió cap a Luter i els reformats.

Encara conservo el text de la conferència que va pronunciar Ricardo García Villoslada el 15 de gener de 1973 a la Fundación Universitaria Española, institució que també la va publicar. Amb el títol "Lutero visto por los historiadores católicos del siglo XX", García Villoslada intentava fer una aproximació al reformador recuperant escrits d'historiadors i teòlegs, a partir dels quals pretenia

presentar una visió lleugerament oberta de Luter. Explicava el seu trencament amb Roma, el casament amb una novícia, el temperament arrauxat, l'aliança amb els nobles i el menyspreu que tenia per tot tipus d'imatgeria, però, tot i la seva intenció d'assuavir els arquetips històrics dominants, incloïa frases tan cruels com la de l'humanista i teòleg Juan Cocleo, contemporani de Luter, a qui qualificava de “fraile indigno, infiel a sus votos, sacrílego, escandaloso, impío, hipócrita, ambicioso, mendaz, calumniador, chocarrero y padre de todas las herejías” o afirmacions com les de l'historiador jesuïta, nascut a mitjan segle XVIII, Hartmann Grisar, que parlava d’“el morboso temperamento y carácter de Lutero, acongojado por la angustia precordial y propenso a las alucinaciones”, que vivia “una neurosis traumática, una enfermedad psíquica, congénita y heredada” i a qui per això considerava “psicológicamente atormentado y de una religiosidad tan profunda como tràgica”.

Però aquesta no solament era l'opinió del món catòlic preconciiliar, ja que és la mateixa que va proclamar i inculcar l'erudit Marcelino Menéndez y Pelayo en la seva *Historia de los heterodoxos españoles* (1880-82), en la qual va fer un repàs de la història d'un país instal·lat en la indivisibilitat dels conceptes catolicisme i espanyolitat, amb el propòsit de “vendre” la idea de la unitat politicoreligiosa d'Espanya, motiu que el portà a parlar de la “casta cristiana” dels catòlics per sobre de tots els altres ciutadans que no professaven aquesta fe, és a dir, els islàmics, els jueus i els protestants, com si aquests no formessin part de la mateixa societat. La dissidència religiosa a la península Ibèrica sempre fou perseguida, tant per les autoritats religioses com per les civils. I des de l'edat mitjana no tan sols va ser castigada per l'opinió pública. Ho va fer igualment, i amb especial crueltat, la Inquisició. De manera que van ser pocs els que es van atrevir a defensar les seves idees, tan sols ho van fer alguns erudits (teòlegs, professors o clergues), personalitats com el Cardenal Cisneros, Juan de Valdés, Casiodoro de Reina, Cipriano de Valera, Fray Luis de León, Juan de la Cruz, Teresa de Jesús o Pere Galès, entre d'altres, que van ser sospitosos d'heterodòxia.

NOUS TEMPS

Que Alemanya decidís rememorar els orígens de la Reforma, i fer-ho buscant una gran projecció internacional, que va aconseguir fins i tot en països de tradició catòlica, és un esdeveniment sorprenent. Vol dir que les lluites entre els catòlics i els que aquests consideraven heretges han reduït les seves distàncies i han deixat de banda la confrontació per optar pel diàleg i l'anàlisi històrica. En aquest sentit, un gest rellevant d'aquest apropament és el que es va produir l'octubre del 2016, a Suècia, quan el papa Francesc i el president de la Federació Luterana Mundial, Munib Younan, es van trobar a la catedral de Lund per compartir el primer dels actes evocadors del 500 aniversari de la Reforma protestant i després van signar una declaració conjunta en la qual rebutjaven tot tipus de violència en nom de la religió i invocaven una aproximació entre tots els cristians.

L'Any de la Reforma també va arribar a l'Estat espanyol, on va tenir un gran ressò, més concretament en el camp editorial. I és que sobre Luter i el protestantisme hi havia poca bibliografia i, en general, tendenciosa, llevat dels llibres dels ja històrics Roland H. Bainton i Hanns Lilje, o els dels autors protestants incorporats a la col·lecció "Clàssics del Cristianisme", promoguda per la Facultat de Teologia de Catalunya i Proa, entre els quals hi ha el mateix Luter.

Per això ens ha complagut que en ocasió d'aquest esdeveniment hagin sortit a la llum tantes obres, però especialment *Lutero. Obras* (Ed. Sígueme, 2016), una magnífica antologia dels principals textos de Luter preparada per Teófaneg Egidio, que inclou una introducció general que els situa en el context històric i explica la problemàtica que va generar la Reforma a Alemanya; o *Martín Lutero. Vida, mundo, palabra*, de Thomas Kaufmann (Ed. Trotta, 2017), un estudi molt seriós sobre la personalitat i el pensament de Luter.

Pel que fa a l'edició en català, hem d'esmentar el monogràfic que la revista *Qüestions de Vida Cristiana* (Fundació Joan Maragall i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017) va dedicar a Luter i la Reforma i dos llibres molt remarcables i que, en certa manera,

es complementen. El primer en aparèixer va ser *Història del protestantisme als Països Catalans*, de Josep-Lluís Carod-Rovira (Edicions 3 i 4, 2017), i el segon, *Luter: Buscant la veritat, va canviar la història*, d'Antoni Gelonch (Viena Edicions, 2018).

En el primer, Carod-Rovira resumeix el treball fet després d'abandonar la política, quan es va consagrar a aprofundir en la incidència del protestantisme en els països de parla catalana, en considerar que aquesta hi és la segona confessió religiosa en nombre de fidels. És una història que cap cristià evangèlic no havia articular com ell ho ha fet en les quasi 500 pàgines d'aquest volum, en el qual ens parla dels precedents de la dissidència cristiana, dels prohoms de la Reforma (Erasmus, Calví, Zwingli i Bucer) i de la penetració d'aquest corrent religiós en totes les terres catalanes, resseguint el seu rastre, des de l'inici fins a l'actualitat, i detallant les diferents denominacions i les seves característiques peculiars.

AJUDAR A DESCOBRIR LUTER

Per la seva part, Antoni Gelonch no ens ofereix una biografia de Luter, com el títol del seu llibre podria fer pensar, sinó que ens convida a reflexionar sobre la influència del teòleg en la societat i la cultura als inicis de l'edat moderna.

És destacable aquesta aportació de Gelonch, perquè ell no és ni historiador, ni expert en art, ni estudiós de les religions. Farmacèutic i advocat de formació, ha seguit cursos a les universitats de Grenoble i Harvard, però allò que realment li interessa és l'art, en particular el gravat. Aquesta passió l'ha portat a formar una col·lecció d'estampes i llibres d'art dedicats al gravat, en la qual aplega gravats de diferents èpoques, des de l'edat mitjana fins a l'edat contemporània.

I precisament aquesta fascinació pel gravat és la que ha fet que Gelonch s'aproximés al protestantisme, en un camí sens dubte interessant, perquè no ha seguit els canons historiogràfics consuetudinaris, per bé que són molts els llibres i escrits que menciona o glossa en

el seu *Luter*, ja que l'autor va fer la immersió en aquest món a partir de les imatges, dels gravats, de la cultura iconogràfica generada pel conflicte catòlics-protestants que va sorgir a partir de la Reforma. De fet, un dels primers esdeveniments de la commemoració dels 500 anys de la Reforma a casa nostra va ser l'exposició que es va presentar al Saló del Tinell de Barcelona entre el juny del 2017 i el gener del 2018, amb gravats de la seva col·lecció i comissariada per ell mateix. Es tracta d'"Imatges per creure. Catòlics i protestants a Europa i Barcelona, segles XVI-XVIII", una autèntica lliçó d'història visual per entendre el debat religiós que es va produir a Europa entre els segles XVI i XVIII. Amb la proposta de Gelonch es va posar de manifest la preeminència de les referències bíbliques en el món protestant i la prevalença de les celebracions, l'exaltació de les relíquies i l'enaltiment de les jerarquies en el món catòlic i la Contrareforma, com també la importància de l'aparició de la impremta, que per a Luter era com un regal de Déu i que podríem considerar el primer *mass-media*, perquè permetia ampliar la quantitat d'exemplars reproduïts de textos i imatges, i arribar així a més destinataris.

Va ser, doncs, el coneixement dels gravats estampats en l'època de la Refoma el que va portar Gelonch a voler endinsar-se en el món protestant i a analitzar-lo, cosa que va fer exhaustivament, consultant infinitat de documents i mantenint contactes amb la majoria de denominacions sorgides de la Reforma amb la voluntat de conèixer a fons la vida de Luter, la familiar i la pública; el seu context històric i religiós, la seva evolució doctrinal, la relació que va tenir amb el poder i els artistes, la publicació dels textos bíblics en llengua vernacle, els seus amics i enemics, sense oblidar la incidència que les seves reflexions sobre el treball van tenir en el capitalisme modern o els seus seguidors crítics, que van donar nous accents al moviment original. Em refereixo als anglicans, reformats, calvinistes, presbiterians, puritans, anabaptistes, baptistes, metodistes, quàquers i pentecostals que, tot i els èmfasis diferents que fan cadascuna de les esglésies a les quals aquests són fidels, se senten part d'un mateix tot, sorgit de la Reforma, i que, per tant, coincideixen en uns punts

bàsics que són: només Crist com a fonament de la fe, només la gràcia, perquè Crist és l'únic que pot justificar-nos; només l'escriptura, com a única font de revelació; només la fe, com a camí de salvació, i *Soli Deo Gloria*, 'glòria només a Déu'.

I tot això és el que ens ha explicat Gelonch amb un llenguatge clar, didàctic i sempre equilibrat, perquè el seu lema, com diu el títol del llibre, és la recerca de la veritat; un volum, per cert, prologat per Ramon Tremosa.

En contrast amb la bibliografia històrica que hem citat a l'inici d'aquest comentari, basada en el pensament únic i la controvèrsia doctrinal, l'obra de Gelonch aporta dades que clarifiquen amb objectivitat què és el protestantisme, amb els seus pros i contres, amb els seus encerts i els seus defectes, però sense partidisme i raonant cada moment i cada circumstància. El que ha fet Gelonch és tot el contrari del que va fer Menéndez y Pelayo, no parlar d'ortodòxies ni d'heterodòxies, ni de bons ni de dolents, sinó fer una anàlisi objectiva del personatge i del corrent religiós que va definir, bo i destacant-ne les habilitats i bondats i la repercussió que han tingut les seves aportacions, que van més enllà de l'àmbit religiós, com el fet que, gràcies a Luter, les universitats es van fer importants i la vida intel·lectual, la literària i la filosofia van esdevenir un centre de reflexió que incidiria en tots els aspectes de la vida. I, per acabar de diferenciar-se del polígraf santanderí, Gelonch no omet altres aspectes que podria semblar que enfosqueixen el personatge. Decisió que per a mi és encomiable, perquè demostra que l'autor no s'ha autocensurat i és capaç de parlar dels conflictes de Luter amb Erasme o de temes escabrosos com el seu posicionament en la guerra dels camperols, als quals criticà per defensar els prínceps que li donaven suport; o el seu antisemitisme, que Gelonch defineix com un punt complex i difícil de defensar en la vida del reformador.